

TOPRAKLA İLGİLİ HALK HUKUKU UYGULAMALARI*

Folk Law Practices About Soil

Mustafa DİNÇ**

ÖZET

Toplumun tüm fertlerinin uymak zorunda olduğu ve sosyal düzeni sağlamaya yönelik kurallar dizgesi olarak anlamlandırabileceğimiz hukuk kavramının halk geleneği içinde yazılı olmayan bir boyutu da halk hukuku kavramıdır. Folklor araştırmalarında halk bilgisi kadroları içinde incelenen halk hukuku uygulamaları, toplumsal yaşamın en eski dönemlerinden beri uygulana gelen sosyal anlaşmalar bütünüdür.

Kırsal yaşam içerisindeki tüm etkinliklerin belirleyicisi olarak halk hukuku uygulamaları, halk yaşamının temel unsurlarından biri olan toprakla ilgili tasarruflarda da varlığını hissettirmektedir. Beslenmeden, mimariye, mitolojik uygulamalardan, dini tasavvura kadar, halk yaratmalarının her aşamasında kutsal bir kaynak vazifesi gören toprak; tarım toplumlarının başat geçim kaynağı olması nedeniyle de, edinilmesi, işlenmesi, devredilmesi noktalarında da oldukça önemsenmiş ve halk hukuku düzleminin içerisinde sürekli var olagelmıştır. Tarım toplumlarının hepsinde hukuk kurallarının oluşumunda toprağa bağlı uygulamalar geliştirilmiş, toprağın kutsallığı ve önemi kendini toplumsal kuralların belirlenmesi noktasında da göstererek gerek ekonomik gerekse hukuki altyapının oluşturulması sağlanmıştır. Anadolu coğrafyası da yaşam koşulları bağlamında toprağa bağlılığın fazlasıyla hissedildiği bir yapıdadır. Yurt kavramının kutsallığına binaen Türk milletince ayrı bir önem verilen toprak, bu bakımdan korunması gereken ve toplumsal yapıyı kendine endeksli olarak belirleyen ana unsurlardan biri olarak görülmüştür.

Bu çalışmada, Anadolu sahasının çeşitli yörelerinden katımlı ve katımsız gözlemler, görüşme ve sosyal medya grupları aracılığı ile derlenen halk hukukundaki toprakla ilgili uygulamalar, mülkiyet-miras hukuku, eşya-ficaret hukuku ve borçlar hukuku çerçevesinde sınıflandırılarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, Halk Hukuku, Toprak, Mülkiyet, Miras.

ABSTRACT

Folk law, is an another non –written dimension of the notion of law which we can understand as a strings of rules for establishing social order that all the members of society have to obey. In folklore researches, the practices of folk law, which is examined in the public knowledges branches, is the whole of social agreements that have been practiced, since the earliest periods of social life.

* Bu makale, 13-15 Ekim 2017 tarihlerinde Sivas'ta gerçekleşen "Halk Kültüründe Toprak Uluslararası Sempozyumu"nda aynı adla sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilip düzenlenmiş halidir.

** Dr., Millî Eğitim Bakanlığı Türkçe Öğretmeni – Çanakkale msfdnc84@hotmail.com

This article was checked by Turnitin.

As a determinant point of all activities in rural life, public law practices is also felt its presence in savings about soil as one of the main element of folk life. From nutrition to architecture, from mythological practices to religious imagination, soil, which has seen as in the task of as a sacred source in every stage of folk creations, Due to it is the most important source of income for agricultural communities and has been highly regarded on the points of obtaining, operating and transferring and has been constantly in the folk law area. In all agriculture societies, practices based on the soil have been developed in the formation of legal rules, and also the sanctity and importance of the soil has showed itself at the point of setting social rules, and both economic and legal infrastructure has been established. Anatolian area is in a structure that commitment to soil in the context of living conditions is greatly felt. The soil, which is given a special importance in the Turkish nation on the holiness of the dormitory concept, has been see as one of the main factors that should be protected in this respect and determine the social structure as indexed to itself.

In this study, practices about to soil in folk law, which compiled through participatory and unattended observations, interviews and social media groups from various regions of the Anatolian region, will be classify and evaluate in the scope of, property-inheritance law, commodity-trade law and debts law.

Keywords: Law, folk law, soil, property, interitance.

1. Giriş

Türkçe Sözlük'te (1998: 1008) "Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü, tüze" tanımıyla yer bulan hukuk kavramı, geçmişten günümüze tüm medeniyetlerin yaşayış biçimlerini düzenleyen, toplumu oluşturan bireyler arasındaki anlaşmazlıkları çözümlen, toplum yaşamını elverişli hale getiren kurallar dizgesidir. İnsanlığın evrimi içerisinde başlangıçta yazısız kuralların şekillendirdiği toplumsal yaşam, yazı ile birlikte özel ve kamu ilişkilerini belirleme noktasında daha da güçlenmiş, çağdaş devlet modelinin şekillenmesi bir bakıma aynı zamanda bir bilim dalı da olan hukukun gelişmesiyle paralel yürümüştür.

Hukuk kavramının, halk arasında oluşturulan, geleneksel boyutundaki uygulamaları da halk bilgisinin, halk hukuku şubesi içinde incelenmektedir. Toplum içerisinde aynı veyahut benzer durumların çözümü için tekrarlana tekrarlana, genel kabul görerek bir bakıma yazısız yasalar haline gelen ve örf, adet, töre, gelenek ve görenek düzlemindeki davranışlar, geniş manada halk hukuku olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Bir geleneğin örf ve âdet hukuku haline gelmesi için, maddî, ruhî ve hukukî olmak üzere üç unsurunun bulunması gerekir" diyen Türkmen'e (2011: 247) ek olarak Aça da (2016: 585)*"bir davranış modelinin halk hukuku veya örf ve âdet kuralı olarak kabul edilebilmesi için toplum tarafından belirlenmiş olan bazı şartları taşıması gerekir"* diyerek şu şartları sunmaktadır:

a. Örf ve adet kuralının anlamı toplum üyeleri tarafından açıkça bilinmeli ve benimsenmelidir,

b. Bu kurallar, toplumun genel kabulleri doğrultusunda akla uygun ve kabul edilebilir olmalıdır. İnsanlar bu kuralların haklı olduğuna inanmalı, uygulanması zorunluluğa dayanmalıdır,

c. Bir davranış modelinin halk hukuku olabilmesi için çok eski zamandan beri uygulanıyor olması gerekmektedir. Öyle ki kuralın ne zaman ortaya çıktığı yaşıyan herhangi bir kimse tarafından hatırlanmamalıdır,

d. Toplumsal ilişkileri düzenleyen halk hukukunun yasalarla çelişmemesi gerekmektedir.

Halk hukuku olgusunu bu bağlamda; halkın, kendi içindeki sorunları çözmek, olumsuzlukları önceden bertaraf edebilecek önlemleri almak ve günlük yaşamını düzenlemek amacıyla, gelenek içerisinde meydana getirdiği, genellikle yazılı olmayan ve resmi hukukla çelişmeyen kurallar ve bu kurallara bağlı ödül ve cezalandırma modellerinin oluşturduğu toplumsal uzlaşma mekanizması olarak tarif etmek mümkündür.

Dursun'a göre de halk hukuku, toplumun gelenek, görenek ve alışkanlıklarından beslenen, kalıp tutum ve davranışlarla şekillenerek günümüze taşınan, toplumdaki işlevsellikleriyle dinamizmini kaybetmeyen, süreklilik göstererek toplum tarafından bir sonraki nesle aktarılan, toplumun temeli olan ailede baba otoritesinden başlayarak bir otorite tarafından onaylanan ve desteklenen töre/örf ve âdet/sözlü hukuk kuralları olarak tanımlanabilir (Dursun, 2016: 56). Gerçekten de halk bilgisine dair hemen her noktada görülebileceği gibi, halk hukuku ile ilgili uygulamalar da toplumsal yaşamla ve mantıkla çelişmeyen ve bu yaşamı düzenlemeye yönelik uygulamalardır. Halk hukuku uygulamaları aynı zamanda yazısız olmalarına rağmen aktarımın sürekliliği anlamında da işlevselliğini yitirmeyerek kuşaklar arasında nakledilebilmektedir.

Halk hukukunun kapsamına giren uygulamalarla halk hayatının tüm alanlarında karşılaşmak mümkündür. Köydeki çeşitli anlaşmazlıkların mahkemeye gidilmeden çözülmesi; tarlası, bağı, bahçesi bitişik olan komşular arasındaki sınır tecavüzü olaylarının çözümlenmesi; aynı şekilde başıboş bırakılmış küçük veya büyükbaş hayvanların komşuların tarlalarına, bahçelerine verdikleri zararların karşılanması; nişan bozma veya boşanma süreçlerinde yaşanan olumsuzlukların resmî hukuk organlarına ihtiyaç duyulmadan giderilmesi süreçlerinde geleneksel hukuk normlarından bugün de sıklıkla yararlanılmaktadır (Aça, 2017: 416-417). Özellikle, kent ortamının uzağında devam eden kırsal yaşam içerisinde, bu yaşam tarzının doğurabileceği her türlü sorun, anlaşmazlık veya olumsuz durumun çözümlenmesinde, halk hukuku uygulamaları kolluk güçleri veya adliye mekanizması gibi devlet erkinin organlarına ihtiyaç duyulmadan, pratik şekilde hareket edilmesine ve sorunların birlikte yaşayan bireylerin beraber karar vermeleri ile çözümlenmesine de olanak sağlamaktadır.

Halk hukukunun müeyyide boyutu da Aça'nın ifade ettiği gibi (2017: 417) çağın gerekliliklerine göre de değişebilmekte ve genel olarak;

kınama, ayıplama, toplumsal baskı, toplum dışına itme, para cezası gibi şekillerde olmaktadır.

Ödül konusunda ise halk hukuku düzlemi içerisinde yukarıda sayılanlarla karşı karşıya kalınmaktan kaçınma durumu söz konusu olmakta ve böylelikle, toplumun saygın bir üyesi olmak, kırsalda yaşayan bireyin genel amacı haline gelmektedir. Zira cezai durumla karşılaşmayan ferdin hep iyi şekilde anılması halk hukuku standartlarına uyduğu anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada Anadolu coğrafyasının çeşitli yörelerinden derlenen toprakla ilgili halk hukuku uygulamaları mülkiyet-miras hukuku, eşya-ticaret hukuku ve borçlar hukuku kapsamında sınıflandırılarak incelenecektir.

2. Yöntem ve Bulgular

Sosyoloji, antropoloji, felsefe ve halk bilimi gibi disiplinler, nitel araştırma yöntemlerini kullanırlar. Nitel araştırma yöntemlerine başvuran bu disiplinlerin ortak amacı insan davranışını, içinde bulunduğu ortam içinde, çok yönlü bir şekilde anlamaya çalışmaktır. Bu disiplinlere göre insan davranışı, fen ve matematik gibi disiplinlerde ele alınan değişkenlere göre farklı algılanması gereken bir olgudur. Bu disiplinlere göre insan davranışı ancak esnek ve bütüncül bir yöntemle araştırılmalıdır. Bu yaklaşımda araştırmaya dâhil olan bireylerin görüşleri ve deneyimleri büyük önem taşır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 41).

Halk biliminin veri toplama teknikleri de sözü edilen nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde geliştirilmiş tekniklerdir. Halk bilimi araştırmalarında sıklıkla başvuru alan veri toplama tekniklerinin başında gözlem (müşâhede), görüşme (mülâkat), soru kâğıdı (anket) ve yazılı belgelerin incelenmesi gelmektedir. Ayrıca günümüzde oldukça hızla gelişen teknolojik şartların etkisi ile yukarıda sayılanların yanı sıra dijital ortam kaynakları ve sosyal medya aracılığı ile de halk bilimi verilerinin toplanabilmesi gündeme gelebilmektedir.

Malzemesini yaşayan halk kültürü (folklor) unsurlarını doğrudan doğruya gözlemleyerek elde etmek zorunda olan alan araştırmacısı soruna iki temel gözlem tekniğinden biriyle yaklaşabilir. Bunlardan birincisi alan araştırmacısının gözlem icra edilecek folklor olayına "aktif" olarak katılmasıdır. Buna "katılımlı gözlem" adı verilir. Diğeri ise alan araştırmacısının gözlemi yapılacak folklor olayının icrasında sadece bir seyirci veya "pasif" olarak bulunduğu "katılımsız gözlem"dir (Çobanoğlu, 2005: 74). Her iki gözlem tekniği de icraya dair bulguların doğrudan elde edilmesi bağlamında araştırmacıların sıklıkla uyguladıkları yöntemler olarak halk bilimi çalışmalarının ana araştırma tekniklerini oluşturmaktadır. Ancak, araştırmacının aktif olması bakımından katılımlı gözlem, katılımsız gözleme göre nispeten zor ve daha çok geri plan bilgisinin bulunmasını gerektiren bir gözlem tekniğidir. Katılımlı gözlemde birebir icranın-yaratımın içinde bulunması aynı zamanda araştırmacının, derlediği icra-

yaratım ile ilgili bilgileri yaparak-yaşayarak edinmesine de olanak sağlamaktadır.

Alan araştırmasının gerektirdiği önemli tekniklerden birisi de görüşmedir. Görüşme, araştırma yapılan yerde, araştırmacının bu iş için seçilen kaynak kişilere, daha önce hazırladığı konularda, başka bir anlatımla konuyu açıklığa kavuşturacak noktalarda düzenlenmiş olan soruları ya formel bir biçimde ya da bir sohbet, söyleşi havasında sorması ve cevap almasıdır; yani görüşülenle yüz yüze gelmesidir (Örnek, 2000: 57). Görüşme tekniği de icra esnasında kaynak kişiyi ve konuyu yönlendirme esasına dayalı olarak “yönlendirilmiş görüşme” ve “yönlendirilmemiş görüşme” olarak iki boyutta uygulanabilir. Ayrıca özellikle yönlendirilmiş görüşmelerde araştırmacının daha önceden hazırlayacağı soru kâğıtlarının (anket) veri toplama aşamasındaki önemi oldukça büyüktür. Bir başka ifade ile yönlendirilmemiş görüşmelerde doğaçlama bir veri toplama gündemdeyken, yönlendirilmiş görüşmede araştırmacının yapacağı hazırlık icracının ve konunun araştırma sahasına çekilmesinde ve bu dairede araştırmaya devam edilmesinde faydası çoktur.

Nitel araştırma “gözlem”, “görüşme” ve “anket” tekniklerinin yanı sıra yazılı, maddi ve görsel materyallerin analizini de gerektirmektedir. Bu materyallerin analizi, özellikle de gözlem ve görüşmeler sırasında elde edilen verilerin desteklenmesi bakımından önemlidir (Aça, 2017: 211).

Bu araştırmanın veri toplama aşamasında da tüm yukarıda sayılan tekniklere ek olarak, konu ile ilgili internet siteleri ve özellikle sosyal medya mecralarından da yararlanılmıştır. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü mensuplarının sosyal medya gruplarında (URL-1 ve URL-2) çalışma ile ilgili bilgiler verilmesinin ardından personelin çalıştıkları bölgelerde karşılaştıkları örneklerin derlenmesi yoluna gidilmiş, araştırmacıya dönüş sağlayanlar da kaynak kişiler arasında dâhil edilmişlerdir.

2.1. Mülkiyet-Miras Hukuku Kapsamındaki Bulgular

Geleneksel halk kültüründe bir menkul ya da gayrimenkulü – ya da konu ile ilgili olması bakımından- bir araziyi edinme, ona sahip olma, üzerinde tasarruf edebilme ve ürünlerinden faydalanabilme; ölüm hadisesi vukua geldiğinde o araziyi miras olarak bölüştürme kurallarının incelendiği bu boyutta şu bulgular elde edilmiştir.

Anadolu'nun hemen her yöresinde toprak, kutsallığı ile namus boyutuyla ilişkilendirilmiş, “toprak ana” tabiri dahi ona atfedilen kutsallığın bir bakıma ifadesi olmuştur. Satın alma, kiralama, zilyetlik, atadan miras kalma yolları ile edinilen araziler, sahiplerinin hanesi, mülkü haline gelmiş, bu mülk de dokunulmaz alanlar gözıyla görülmüştür.

Öyle ki iki hasım arazide kavga ederlerken, birisi kendi tarlasına kaçarsa, diğeri ona dokunamaz, tarlasına girerek kavgaya devam edemez. Bu dahi haneye tecavüz sayılmaktadır (KK-1).

Kütahya'da erkek evladı olan babalar, çocuklarının doğumuyla birlikte sulanabilen bir mevkideki arazilerinden birine gelirini daha sonra oğlunun sünnetinde, düğününde kullanılmak üzere kavak fidanı diker, bu kavaklık "sünnetlik" adıyla oğlan çocuk için hazırlanır (KK-9) Ayrıca düğünlerde, gelin alımından, sünnet düğünlerinde ise sünnet gezmesinden geldiğinde, gelin- sünnet çocuğu arabadan inmez, gelin kaynatasından, sünnet çocuğu ise dedesinden (babasının babasından) bir tarla, bir arazi ister. "El öpmelik - sünnetlik" şeklinde edinilen tarlalar, daha sonraki miras paylaşımına dâhil edilmez doğrudan, verildiği kişilerin fazlalık hakkı olarak görülür (KK-4, KK-6, KK-9).

Görücü usulüyle yapılan evliliklerde ya da doğudan gelin getirildiğinde de nikâhtan önce bir tarla, arazi gelinin üzerine geçirilir (KK-10). Çoğu kez nikâh hakkı ya da mihr olarak da değerlendirilen bu durum özellikle kadına hukuki düzlemde tanınan bir hak olarak da görülmekte, dolayısıyla durum, toprak hukukunun evlilik akdiyle bir ilişkisi bağlamında da ele alınabilmektedir.

Toprak edinme çeşitleri içinde ayrıca Anadolu'nun pek çok yerinde, kadastro öncesi dönemlerde, mülkiyet hukukunda *zilyetlik* denilen hazineye ait, boş, bakımsız arazilerin kişilerce imar ve ihyası yolu ile emek ve masraf harcanarak temizlenip, kadastro geçtiği zaman o kişinin üzerine kayıt edilmesi esasına dayanılarak, arazi sahiplenmelerine de rastlamak mümkündür. Bu uygulama bir bakıma *hukuksuz bir durumu süreç içerisinde hukuka uydurarak arazi sahibi olmak* anlamına gelir, böylelikle bakımsız arazilerin tarıma kazandırılması mümkün kılınmaktadır (KK-4). Ayrıca meselenin bir başka boyutu olarak, yukarıda mezkur kadastro işlemleri esnasında, Anadolu'nun pek çok köyünde muhtarların ya da ihtiyar heyeti üyelerinin bilirkişilik sıfatlarıyla kadastro teknisyenlerine yardımcı olurlarken bazı arazileri de kendi üzerlerine kayıt ettirdikleri ile ilgili anlatımlara da rastlanılmaktadır (KK-1, KK-6, KK-8, KK-10).

Halk arasında *ecri misil* (Ar. Ecr-i misl) denilen uygulama da arazinin edinilmesi anlamında bir başka usul olarak karşımıza çıkmaktadır. Hazineye ait tarla vasıflı arazilerin devletten kiralanması esasına dayalı sistemde araziye kiralayan kişi vergi ve diğer ödemelerini düzenli bir biçimde yaparsa on yıl, hatta daha fazlasına kadar tarlayı kiralama hakkını elde eder (KK-2). Bir malın kullanılmasından doğan menfaatin para ölçüleriyle takdiri kira bedeli tayin edilmeden bir yerin kiralanması halinde vasıf, mevki ve kullanma tarzı bakımlarından kiralanan yere benzeyen yerlerin kira bedelleri, yerin de ecr-i misl'idir (Devellioğlu, 2000: 39).

Değiş tokuş da birbirlerine uzak mevkilerdeki parçalı tarlaları bir araya getirerek arazileri aynı mevkide toplamayı amaçlayan bir anlaşma şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarlaları farklı farklı yerlerde olan kişiler, komşu tarla sahipleri ile anlaşarak tarlalarını üç aşağı beş yukarı aynı büyüklüklerle trampa ederler. Bu işlemi şifahen duyurdukları gibi, hukuksal sorunlar yoksa resmi başvuru ile tapu dairesinde de yapabilirler (KK-3).

Toprak edinmenin belki de en önemli usulü miras paylaşımını aracılığı ile olandır. Ölen kişinin yasal varislerine kalan mirasın önemli bir kısmını oluşturan toprak, miras bölüşümünde en ciddi anlaşmazlıkların da yaşandığı bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kız çocukların mirasa dâhil edilme sürecinde karşılaşılan ayrımlar konunun ilgi çekici kısmını oluşturmaktadır.

Her ne kadar günümüzde etkisini giderek yitirse ve miras uygulamalarındaki yeri gittikçe azalsa da Anadolu'nun pek çok yerinde kız çocukları miras bölüşümüne dâhil edilirken erkek çocuktan daha farklı uygulamalarla karşılaşır. Kütahya'daki kaynak kişilerimizden nakledilenlere göre, kız çocuklarına erkek çocuğa verilen arazinin yarısı kadar yer verilir. Çünkü erkek çocuğunun aile geçindirme gibi bir görevi vardır. Aynı zamanda kocasından da miras hak edeceği için kız çocuğunun payı ona göre az olur (KK-3, KK-7, KK-10). "Yurt yeri" denen ev arazisinin paylaşımında da kız çocuğa pay verilmez. Eloğlu olarak görülen enişte, ata toprağına girmesin diye, kız çocuk yurt yerinin paylaşımına sokulmaz. Buradan alacağı payın yerine ev yerindeki hakkına eş değer bir tarla ya da para sadece kıza verilerek miras paylaşımında ev yerindeki haktan çıkarılır (KK-7, KK-8).

Ayrıca işlenmesi kolay olan ve maddi getirisi fazla olan yerler, kısacası değerli yerler, erkek çocuklarına ayrılırken, kız çocuklara "kakara" denilen kiraç, taşlık, para etmeyen yerler bırakılır (KK-6). Bu anlayış toplumsal tezahürünü halk arasında "Akdeniz enişmeleri, Antalya enişmeleri" olarak bilinen anlatımlarda göstermiştir. Akdeniz bölgemizde tarım ve hayvancılıkla uğraşan Yörüklerin miras paylaşımında erkek çocuklarına o dönemlerdeki ekonomi için daha uygun olan yaylak arazileri, kız çocuklarına da "çorak" tabir edilen deniz kenarlarındaki tarıma elverişsiz kumul arazileri vermeleri söz konusu iken, turizmin gelişmesi sonucunda çok sayıda otel ve turistik mekân yapılması neticesinde kızlara verilen arazilerin kısa sürede kat be kat değerlenmesi, bu arazilerin sahibi olan kızlarla evlenen enişmelerin kısa sürede zengin olmalarını sağlamış, hemen tüm Akdeniz kıyı şeridinde "Akdeniz'in zengin enişmeleri" tevatürünü doğurmuştur (URL-1, URL-2).

Çocukları olmayan veya çocuklarına çeşitli sebeplerden dolayı miras bırakmak istemeyen toprak sahipleri, öldüklerinden sonra devredilmek üzere arazilerinin hepsini yahut bir kısmını, öldüklerinde arkalarından dua edilsin, Kur'an okunsun, amel defterlerine öldüklerinde de sevap yazılsın anlayışıyla sağlıklarında Kur'an kurslarına, çeşitli talebe yurtlarına, vakıflara ya da Diyanet'e bağış yaparlar ya da vasiyetlerinde bu durumu belirtirler (KK-4, KK-5, KK-9, URL-1, URL-2).

2.2. Eşya Hukuku- Ticaret Hukuku Kapsamındaki Bulgular

Toprağın işlenmesi, işletilmesi, ürünlerinin elde edilmesi ve elden çıkarılarak ekonomik faaliyetlerde yer bulunması temelindeki uygulamalar eşya hukuku- ticaret hukuku kapsamında ele alınmaktadır. Toprağın bir ticari meta aracı olarak işletildiği bu uygulamaların başında

Anadolu'nun hemen her yerinde görülebilen bir kiralama modeli olan "ıcar" gelmektedir. Kabaca, herhangi bir sebepten boş bırakılan tarlanın, bir başkasına belirli bir sürece kiraya verilmesi anlamına gelen ıcar sisteminde, kiralama bedeli ya dönümüne biçilen bir değer karşılığında parasal olarak, ya da çıkan üründen alınacak pay olarak kiracı ile yapılan anlaşma ile belirlenmektedir.

"Yarıcılık, marabacılık" gibi adlar altında uygulana gelen "ortakçılık" ise toprağın ticari faaliyetlerde yoğun bir şekilde kullanıldığı bir başka uygulamadır. Aksoy, konu ile ilgili olarak (1970: 202) "Ülkemizde ortakçılık şartları büyük bir çeşitlilik gösterir. Bu şartlar bölgeden bölgeye, köyden köye ve hatta aynı köy içinde işletmelere göre değişmektedir. Zaman içinde de ortakçılık şartlarının değiştiği görülür. Ürün çeşidine ve tarım şekline göre de ortakçılık şartları gelişmektedir. Hububatta, endüstri bitkilerinde, bağ-bahçe tarımında uygulanan ortakçılık biçimleri değişiktir. Genellikle bunlar bir sınıflandırmayı güçleştirecek kadar çeşitlidirler" diyerek ortakçılığın çok boyutlu uygulamalarından söz etmektedir.

En az iki kişinin bir tarlayı birlikte ekip ürünü ya da üründen elde edilen geliri paylaşmaları esasına dayanan ortakçılıkta söz konusu tarla ister ortaklardan birinin olsun, ister üçüncü bir şahsın olsun, sezon sonunda alınan mahsulden, tüm giderler düşüldükten sonra geriye kalan miktar eşit şekilde pay edilir (KK-1, KK-4, KK-5).

Yozgat Akdağmadeni'ndeki kaynak kişimizin belirttiği "Üleş - Üleşme" uygulaması da ortakçılığın farklı bir boyutu olarak hayli ilgi çekicidir: "Nadas, ölüm veya afet haricinde tarlayı boş bırakmak kınanır, ayıplanır. Özellikle tek parça ve büyük tarlası olanların tarlasını ekecek tohumu kalmadığı zamanlarda, tarlasının geri kalan kısmını bir başkasına ektirmesidir. Kırsalda tarlanın boş kalması halinde, "tarlasını ekemedi, tarlasını yeşillendiremedi, tarlası boş kaldı" denilmesin diye başvurulmuş bir yoldur. Burada amaç tarım arazisinin boş bırakılmamasıdır. Tarlanın geri kalan kısmını eken kişi herhangi bir kira vermeden, söz konusu araziden elde ettiğini alır." (KK-1).

2.3. Borçlar Hukuku Kapsamındaki Bulgular

Türk toplumunda bir kişinin herhangi bir sebeple maddi zorluk çekmesi sonucunda yakınlarından borç istemesi son derece doğaldır. Ancak örf ve âdet hukukuna göre aldığı bu borcu söz verdiği tarihte geri ödemesi, geri ödeyemediği takdirde alacaklıyı bilgilendirerek en kısa zamanda borcunu ödemesi gerekmektedir. Bu borcun ödenmemesi durumunda kişi, toplum tarafından ayıplanır, kınanır, güvenilmez bir insan olarak tanınır. Bu davranışı tekrar ederse toplumdan dışlanır. Alevi kültüründe bu durum kişinin "düşkün" ilan edilmesine, Ahilik kültüründe "yol cezası" almasına neden olur (Dursun, 2016: 156).

Borç alıp vermenin, ödemenin sahip olunan topraklar aracılığı ile yapılması kırsal alanda örnekleri çokça görülen borçlar hukuku kapsamındaki uygulamalardandır. Sevindik'in Sivas Şarkışla Gümüştepe Köyü'ndeki kaynak kişilerinden naklettiği uygulamada (2013: 114-115),

köyde bazı kişiler ihtiyaç olduğu zaman Uygurlar döneminde de benzerine rastlanan bir sisteme başvurup borç para alırlar. “*Tutu verme ya da tarla tapusuz mal icarsız*” denilen bu uygulamada borç alan kişi anlaşma dâhilinde olan tarlasını borcunu ödeyene kadar alacaklısına verir. Alacaklı da herhangi bir kira bedeli ödemeksizin bu tarlayı borç ödenene kadar bedavadan eker biçer. Bir nevi paranın faizinin alma anlamına gelen bu uygulama İslami kurallara uygun olmasa da örnekleri mevcuttur.

Tutu verme uygulamasının Kütahya'da yaşayan bir örneğine de “*rehin verme*” veya “*tarla bırakma*” adıyla rastlanır. Özellikle düğün hazırlıklarında yahut traktör, biçerdöver, kamyon, tarım ekipmanları gibi büyük meblağlara mal olacak araçların alımında, herhangi birinden borç alma durumu söz konusu olduğunda borç talep eden kişi belirttiği vadeye kadar bir tarlasını borç aldığı kişiye verir; borç veren kişi de ödeme yapılana kadar bu tarlayı herhangi bir kira bedeli vermeden işler. Borçlu söz verdiği tarihte borcunu ödeyemez ise tapu alacaklının üzerine geçirilir (KK10). Halk arasında bu uygulama ile ilgili olarak “*filanca, falancaya tarla bırakmış da öyle almış*” şeklinde ifadelere rastlamak mümkündür.

Günümüzde özellikle tefecilikle eşdeğer görülen bir başka topırağa bağlı borçlar hukuku kavramı da “*Yeşil alma- yeşil satma*” uygulamasıdır. Borçlarını ödemekte zorlanan arazi sahipleri, ekili ekinleri daha yeşilken, bu işi takip eden tefeci zihniyetli kişilere arazisinin yeşil halini gösterir. Alıcı, gördüğü yere fiyat biçer ve arazi sahibine bu meblağı öder. Harman zamanı geldiğinde, ekini kaldıran alıcı kârını bu yöntemle elde eder. Harman döneminde edeceğinin oldukça altında fiyata verilmesinden dolayı yeşil alma- yeşil satma uygulaması bir anlamda, çek kırdırma, tefecilik olarak görüldüğünden pek itibar görmez. Yeşil alan- yeşil satan kişiler toplumca kınanır, “*falanca yeşil satmış, filanca şu tarlayı yeşil almış*” denilerek ayıplanır (KK-2, KK-8, KK-6, KK-9).

Borçlanmaların topraktan elde edilecek ürünler ile hasattan sonra karşılanması durumu da “*harman veresiye – pancar veresiye*” şeklinde ekilen ürüne bağlı olarak isimlendirilen bir başka borçlar hukuku uygulamasıdır (KK-10). Hububat tarımında, hasat esnasında hasat masrafının elde edilen ürünün belirli kısmının (ekin iyi çıktığında ürünün %6'sı, verim düşük olduğunda dönümüne 2-3 teneke) “*biçer hakkı*” adıyla biçerdöver sahibine verilmesi (KK-1, KK-3, KK-10, KK-11, KK-12); zeytinyağı, ayçiçeği yağı gibi yağ üretilen ürünlerin belirli yüzdesinin (4'e 1, 5'e 1 gibi) mengene ya da yağ fabrikasına “*yağ hakkı*” olarak verilmesi (KK-5, KK-6, KK-12); ayrıca eski dönemlerde köylerde sezonluk çalışan (köy muhtarlığı tarafından tutulan) ramazan imamı, korucu ve berber gibi görevlilerin gelirlerinin köy muhtarlığınca hane başına belirlenen mahsul değerince (hanenin gelirine göre teneke hesabı buğday karşılığında) ödenmesi ve icarlanan tarlanın değerinin çıkan ürüne (KK-11) göre verilmesi de borçlar hukuku kapsamında değerlendirilebilecek diğer uygulamalardandır.

Borçlar hukuku kapsamında, ödenemeyen borçlardan dolayı tarlanın satılığa çıkarılması durumu ise Anadolu'nun pek çok yerinde kınanan, ayıplanan, kötü görülen durumlardandır. Toprağın son derece önemszenmesi nedeniyle, arazisini satanlar toplum nezdinde ayıplı insanlar haline gelmiş, ata mülküne sahip çıkamayanlardan ilan edilmişlerdir (KK-3, KK-5, KK-6, KK-7, KK-8, KK-10, URL-1).

3. Sonuç

Tarım toplumlarında ihtiyaçlar hiyerarşisinin hemen her aşamasında varlığını hissettiren toprak, Türk kültür dairesi içinde de son derece önemszenmiş, üzerine atfedilen kutsallık ile beslenmeden mimariye, dini sistemden ekonomik faaliyetlere kadar halk yaratmalarının her aşamasında kendine yer bulabilmiştir. Halkın uzun tecrübeler neticesinde toplumsal hayatına yerleştirdiği ve bu yaşamı düzenlemekte kullandığı kurallar bütünü olan halk hukuku uygulamalarında da toprak yoğun bir biçimde işlerlik bulmuş, edinilip işletilmesinden, kendisine bağlı ticari faaliyetlere ve borçlanma hususlarına kadar uzanan büyük bir toprak hukuku kurallar silsilesi oluşturulmuştur.

Toprağın edinilmesi bağlamında, bireylerin sahip olduğu toprağın büyüklüğü hemen tüm Anadolu kırsalında yürütülen ekonomik faaliyetlerin önemli bir göstergesi olarak belirgin bir zenginlik olarak düşünülmüştür. Ayrıca bu arazilerin elde edilmesi noktasında yazılı hukuk kuralları ile de çelişmeyen bir geleneksel hukuk yapısı oluşturulmuş, aile ekonomisinin devamlılığının sağlanmasına yönelik olarak akla yatan birtakım fikirlerin etkisiyle özellikle miras bırakılması konusunda evlatlar arasında farklı uygulamalar yapılmasını, bu doğrultuda nispeten erkek çocuğun kayırılmasını da doğurmuştur. Toprak aynı zamanda ekonomik faaliyetler içinde bir borç ödeme vasıtası olarak kullanılmış ve kişilerin sahip oldukları kutsal alanları olan toprağın sürekli işler halde tutularak üretimde sürekliliğin sağlanması da öngörülmüştür.

Halk bilgisi şubelerinin hemen hepsinde varlık sahası bulan ve aynı zamanda çevresinde geniş bir halk edebiyatı birikimi de oluşturan toprak, çalışmada üzerinde durulan tüm noktalardan da çıkarılabileceği üzere, toplumsal hayatın kurallar sistematığı içinde de belirleyici bir pozisyonda tasavvur edilmiştir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

AÇA, Mehmet (2017). "Halk Bilimi Veri Toplama ve İnceleme Teknikleri". *Halk Bilimi El Kitabı*, (Editör: Mustafa Aça), s. 207-218, İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.

AÇA, Mustafa (2017). "Halk Bilgisinin Takvim, Mevsim/İklim, Çevre Sağaltma, Ölçme ve Hukuka Dönük Temsilleri". *Halk Bilimi El Kitabı*, (Editör: Mustafa Aça), s. 399-424, İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.

AKSOY, Suat (1970). *Tarım Hukuku*, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2005). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihinin Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

DEVELLİOĞLU, Ferit (2000). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*. İstanbul: Aydın Kitabevi.

DURŞUN, Aysun (2016). *Türk Halk Hukuku*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

ÖRNEK, Sedat Veyis (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

SEVİNDİK, Azem (2013). *Halk Hukuku ve Köy Odaları: Sivas Şarkışla Gümüştepe Köyü Örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

TDK (1998). *Türkçe Sözlük (C.1.)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TÜRKMEN, Fikret (2011). "Dede Korkut'ta Halk Hukuku Unsurları". *Bilig*, S. 58, s. 245-256.

YILDIRIM, Ali - ŞİMŞEK, Hasan (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: TKGM Çalışanları

<https://www.facebook.com/groups/tkgmm/?fref=ts> (Erişim:14.08.2017)

URL-2: TKGM Çalışanları

<https://www.facebook.com/groups/917421931671610/?fref=ts> (Erişim: 14.08.2017)

Sözlü Kaynaklar

KK-1: Mehmet AKKAYA, 38 Yaş, Lisans, Öğretmen, Akdağmadeni Yozgat.

KK-2: Y. Kürşad AKKOÇ, 43 Yaş, Lise, Esnaf, Altıntaş Kütahya.

KK-3: Mehmet GİRĞİN, 64 Yaş, İlkokul, Emekli, Altıntaş Kütahya.

KK-4: Kezban DİNÇ, 33 Yaş, Lisans, Memur, Altıntaş Kütahya.

KK-5: Mustafa BİCAN, 75 Yaş, İlkokul, Çiftçi, Dümrek Köyü Çanakkale.

KK-6: Ahmet DİNÇ, 59 Yaş, Önlisans, Emekli, Dümrek Köyü Çanakkale.

KK-7: Yakup ERDEM, 60 Yaş, İlkokul, Emekli, Altıntaş Kütahya.

KK-8: Hacı İbrahim KARAKAŞ, 55 Yaş, Lise, Emekli, Altıntaş Kütahya.

KK-9: Ahmet Oğuz BAYRAKTAR, 41 Yaş, Lise, İşçi, Bursa.

KK-10: Nedim GÖRGÜLÜ, 50 Yaş, İlkokul, Altıntaş Kütahya.

KK-11: Zafer BAKIR, 44 Yaş, Lisans, Öğretmen - Çiftçi, Altıntaş Kütahya.

KK-12: Musa TURHAN, 58 Yaş, İlkokul, Çiftçi, Selçuk İzmir.